

УДК 342.9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ

Євгенія МАТРОСОВА,
аспірант юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара

АНОТАЦІЯ

Стаття містить порівняльний аналіз вітчизняної системи державної реєстрації прав із відповідним інститутом держави Королівство Іспанія. Проаналізовано і досліджено ефективність застосування передбачених законодавцем механізмів здійснення процедури державної реєстрації як визнання на державному рівні того чи іншого права за певною особою. Досліджено й описано у порівнянні структуру органів, що безпосередньо уповноважені здійснювати державну реєстрацію прав, в її чіткій ієрархії. Основою для компаративістського методу дослідження і вивчення було взято необхідність зіставлення чинних інститутів державної реєстрації задля визначення схожих і відмінних засобів регуляції усіх процесів, що породжує реєстрація прав, із метою визначення сильних і слабких сторін законодавства, прогалін і розбіжностей у національних нормативно-правових актах.

Ключові слова: державний реєстр, державна реєстрація, нерухоме майно, суб'єкт підприємницької діяльності.

LEGAL REGULATION OF THE STATE REGISTRATION SYSTEM: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LAW OF UKRAINE AND SPAIN

Yevgeniya MATROSOVA,
Postgraduate student of Law Faculty
Dniprovsky National University named after Oles Honchar

SUMMARY

The article contains a comparative analysis of the domestic system of state registration of rights with the corresponding institution of the state Kingdom of Spain. The effectiveness of the mechanisms provided for by the legislator for the implementation of the state registration procedure as an acknowledgment at a state level of a particular right under a particular person has been analyzed and researched. The structure of bodies directly empowered to carry out state registration of rights in its clear hierarchy is investigated and described in comparison. The basis for the comparative study and study method was the need to compare the existing state registration institutes in order to identify similar and distinct means of regulating all processes generating registration of rights in order to identify the strengths and weaknesses of the legislation, the gaps and differences in the national legal acts.

Key words: state register, state registration, real estate, subject of entrepreneurial activity.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування системи державної реєстрації у сучасному суспільстві є актуальною і значним чином впливає на забезпечення дотримання прав фізичних осіб і осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Чіткий механізм реєстрації, який не зазнає втручання ззовні, сприяє поліпшенню політично-економічної ситуації, забезпечує фінансовий та морально-свідомий добробут соціуму. Отже, з метою досягнення сталого і чіткого розвитку системи державної реєстрації в Україні, забезпечення найбільш ефективного рівня її функціонування, першою ланкою ланцюгу вдосконалення має бути сприятливе вдосконалення законодавства, що регулює порядок здійснення державної реєстрації, а також визначає структуру відповідних органів і деталізує механізм, що спрямований, перш за все, на захист прав громадян, інших фізичних осіб, а також суб'єктів підприємницької діяльності.

Стан дослідження. Аналіз публікацій свідчить про відсутність комплексних досліджень, розрізненість наукової літератури. Дослідженням цієї теми займалися такі українські науковці: О.О. Губанов, М.В. Жушман, Д.І. Змитрович, М.П. Ільницький, А.А. Литвиненко, Т.В. Лісніча, К.І. Людькова, Я.П. Павлович-Сенета, М.С. Рибак, М.В. Різак та інші.

Метою і задачею статті є дослідження теоретичних та практичних питань щодо правової природи, сутності та особливостей механізму державної реєстрації прав у державних реєстрах Королівства Іспанія, а також аналіз

відповідного законодавства, що регулює порядок державної реєстрації.

Виклад основного матеріалу. Актуальність зазначеної тематики, тобто саме дослідження механізму і правових передумов функціонування інституту реєстраційної діяльності в інших державах, зумовлена наявністю значної кількості прогалін з боку національного законодавства, що безпосередньо регулює відносини у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, їх обтяжень (далі – реєстрація прав), а також державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки, громадських формувань і фізичних осіб-підприємців. Отже, є доцільним дослідження питання, як саме на законодавчому рівні відбувається регуляція інституту державної реєстрації в інших державах. До того ж необхідно зіставити, чи дійсно відповідають закладені законодавцем основи фактичному процесу збереження прав усіх осіб шляхом здійснення державної реєстрації.

Завдяки таким порівнянням (на прикладі Королівства Іспанія) можна дійти конкретного висновку, який дасть відповідь на поставлені питання і розкриє проблемність щодо обраних заходів врегулювання тієї чи іншої ситуації та результатів, до яких ці заходи призвели.

Однак компаративістський аналіз передбачає вивчення і дослідження обох предметів, що порівнюються, тож спочатку необхідно детально проаналізувати національну процедуру державної реєстрації, інститут реєстрації загалом в Україні та відповідні його недосконалості.

Сучасна система державної реєстрації в Україні функціонує через єдині державні електронні реєстри, які містять відомості щодо зареєстрованого за конкретною особою права або зареєстрованої юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця [1].

Держателем Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – Державний реєстр прав) і Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі – Єдиний державний реєстр) є Міністерство Юстиції України.

Міністерство Юстиції України, як орган державної влади, через свої структурні підрозділи – органи публічної адміністрації, здійснює такі владні управлінські функції, як забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері державної реєстрації прав, регулювання діяльності у сфері державної реєстрації прав безпосередньо шляхом видання підзаконних нормативно-правових актів, забезпечення функціонування Державного реєстру прав, контроль і організація роботи, яка пов'язана із забезпеченням діяльності з державної реєстрації, вжиття відповідних організаційних заходів, що пов'язані із забезпеченням функціонування Єдиного державного реєстру.

Таким чином, діяльність органів публічної адміністрації має за мету надання адміністративної послуги шляхом внесення відомостей до єдиних державних реєстрів.

Спрямованість такої діяльності має такі напрями – офіційне визнання на державному рівні і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав у спосіб, що визначений законодавством. Крім того, діяльністю суб'єктів владних повноважень утворюється єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік даних та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадські формування, які не мають статусу юридичної особи.

До структури органів публічної адміністрації, у сфері діяльності яких входить здійснення (виконання) процедури державної реєстрації або її регулювання, входять такі суб'єкти: Кабінет Міністрів України як вищий орган публічної адміністрації; Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади; місцеві державні адміністрації, територіальні управління Міністерства юстиції України, територіальні центри надання адміністративних послуг, приватні та державні нотаріальні контори як місцеві органи публічної адміністрації, які провадять діяльність із надання державою адміністративної послуги – здійснення державної реєстрації.

Процедура проведення державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень у Державному реєстрі прав включає в себе певні етапи і має результатом внесення запису до реєстру, формування і надання витягу з Державного реєстру прав із метою подальшого користування ним заявником.

Першим етапом, необхідним для здійснення державної реєстрації прав, є прийняття або отримання документів і заяви як волевиявлення особи щодо здійснення реєстрації, а також подальша реєстрація цієї заяви в базі даних заяв. Далі слідує виготовлення електронних копій (сканування) документів, які були подані, та їх розміщення у Державному реєстрі прав. Після проходження заявою порядку черговості ці документи підлягають перевірці на наявність підстав для зупинення розгляду заяви або відмови в проведенні державної реєстрації. У разі відсутності таких підстав має бути прийнято рішення про державну реєстрацію прав, на підставі якого відкривається розділ у Державному реєстрі прав, до якого вносяться відомості про речові права на нерухоме майно та їх обтяження, про об'єкти і суб'єкти цих прав (або такі відомості вносяться до наявного розділу) [2].

Об'єкту нерухомого майна на цьому етапі реєстрації присвоюється реєстраційний номер, а заявнику за результатами державної реєстрації надається витяг з Державного реєстру прав, що містить відомості щодо об'єкта нерухомого майна і яким засвідчується вже проведена державна реєстрація – підтверджується факт визнання прав на об'єкт державою.

Здійснення дещо іншої адміністративної послуги, проте не меншою мірою пов'язаній із функціонуванням електронних реєстрів – державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, провадиться такими органами публічної адміністрації, як державні реєстратори, тобто громадянами України, які мають вищу освіту, відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним Міністерством юстиції України, та перебувають у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації, а також нотаріусом.

Єдиний державний реєстр було створено з метою повного забезпечення державних органів (наприклад контролюючих органів – структурних підрозділів Державної Фіскальної Служби України) та органів місцевого самоврядування, а також учасників чи то цивільного чи то господарського обороту достовірною інформацією про кожну юридичну особу або громадське формування, що не мають такого статусу, та фізичну особу – підприємця [3].

Детально проаналізувавши порядок здійснення процедури державної реєстрації будь-якого підприємства в Єдиному державному реєстрі, можна виокремити основні позиції. Така процедура включає прийом документів із заявою, що також є волевиявленням особи (осіб) про державну реєстрацію встановленої форми, виготовлення електронних копій документів і внесення їх до Єдиного державного реєстру, перевірку документів на наявність підстав для зупинення розгляду чи взагалі відмови в державній реєстрації і, у разі якщо такі підстави відсутні, – безпосередньо прийняття рішення про проведення реєстраційної дії, безпосередньо проведення цієї дії, за наслідками якої внесені до реєстру відомості формуються й оприлюднюються на порталі електронних сервісів результатів надання адміністративних послуг [4]. Виписка за результатами проведення державної реєстрації з Єдиного державного реєстру надається у паперовій формі лише за бажанням заявника і засвідчується підписом і печаткою державного реєстратора [5].

Таким чином, щодо структури органів публічної адміністрації, що забезпечують надання такої адміністративної послуги, як державна реєстрація прав на нерухоме майно та їх обтяжень чи державна реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця у Державному реєстрі прав та Єдиному державному реєстрі відповідно, можна дійти висновків: такі суб'єкти владних повноважень, як Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, державні адміністрації областей, міст Києва та Севастополя, виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, територіальні управління Міністерства юстиції України, територіальні центри надання адміністративних послуг, приватні та державні нотаріальні контори – безпосередні ланки у цій структурі з відповідною ієрархією, взаємодоповненням і взаємозалежністю.

Діяльність цих органів має результатом внесення відповідних повних і достовірних через їх визнаність на державному рівні, відомостей до Державного реєстру прав чи Єдиного державного реєстру. За наслідками реєстраційних дій суб'єктів публічної адміністрації відомості, які становлять інформацію про об'єкт нерухомого майна, юридичну чи фізичну особу, оприлюднюються і є загальнодоступними, публічними та відкритими, а отже, можуть бути використані з будь-якою соціально-корисною метою [6].

Інститут державної реєстрації має за мету забезпечення органів державної влади, а також осіб-учасників господарських і цивільних правовідносин достовірною повною інформацією, що міститься в державних реєстрах і виконує важливу роль у забезпеченні чинності правочинів і відносин взагалі [7]. Саме таким чином формується механізм захисту прав осіб – учасників таких відносин. Існування такого інституту ґрунтується на принципах публічності і відкритості, що передбачає змогу будь-якої особи або взагалі органу державної влади отримати інформаційну довідку з реєстрів для використання з будь-якою метою, наприклад, контролюючим органом (структурним підрозділом Державної Фіскальної Служби) ця інформація може використовуватись із метою перевірки, у межах наданих державою повноважень, добросовісності суб'єкта підприємницької діяльності та здійснення останньої відповідно до чинного податкового та іншого законодавства.

З огляду на обрану тематику, провівши компаративістський аналіз інститутів державної реєстрації у державних реєстрах двох держав – України і Королівства Іспанія, ми дійшли певних висновків, що відображені у таких твердженнях.

Законом про іпотеки від 1861 р. у Королівстві Іспанія введена в дію певна реєстраційна система. Згідно з приписами названого закону, було створено таку структуру, як Реєстр прав власності на нерухомість [8]. У цьому Реєстрі прав власності на нерухомість реєструються права власності на нерухоме майно, інші речові права, їх обмеження та обтяження. Важливе місце у функціонуванні даного Реєстру посідає адміністративно-територіальний поділ держави – поділ на 17 автономних спільнот, які, своєю чергою, поділяються на 50 провінцій (аналогі українських областей). Так, Реєстр ведеться за адміністративними округами, які не перетинаються і не стикаються між собою та збігаються з кордонами адміністративних територій Іспанії. Спеціальні книги були створені та використовуються для ведення реєстру, вони нумеруються і візуються судьдею, а форма і порядок ведення цих книг встановлюються Міністерством юстиції Іспанії. Порівняно з Україною, реєстр ведуть особливі державні службовці – реєстратори, які в процесі своєї професійної діяльності підкорюються лише закону, проте перебувають у повній залежності держави. Безпосередньо, це стосується і такого важливого питання, як фінансування.

Отже, більше детально розглянувши механізм функціонування і ведення цього реєстру, можна зупинитись на таких визначних позиціях. Усі записи про права на нерухомість і будь-які операції з нею підлягають реєстрації у Реєстрі прав власності на нерухомість. Варто зазначити, що, хоча офіційне найменування Реєстру – Реєстр прав власності на нерухомість, це не означає, що реєстрації у ньому підлягає лише право власності. Поруч із правом власності у Реєстрі підлягають обов'язковій реєстрації обтяження, обмеження, а також інші речові права та взагалі інші записи, передбачені законодавством держави.

Так, усі записи про права на нерухомість і операції з нею реєструються в Реєстрі прав власності на нерухомість. До того ж права на окремий об'єкт нерухомості реєструються на окремому аркуші запису в хронологічному порядку, що сприяє чіткому і неупередженому фіксуванню історії процесу переходу прав на нерухомість. Законним є лише останній правовласник, який може бути лише єдиним власником належного йому майна. Незареєстровані права на нерухомість (відомості про які не внесено в Реєстр) є недійсними.

Якщо порівнювати з Україною, на реєстратора покладена відповідальність за законність запису, тобто його відповідність закону, чинність і належність документів тощо,

у тому числі і можливий збиток, що було заповдіяно неправильним записом. Таким чином, в іспанській системі державної реєстрації діє принцип: все, що записано в реєстрі, є вірним і законним.

Так само, як і в українській моделі державної реєстрації, в Іспанії інформація Реєстру прав власності на нерухомість, до якої входять і права власності та інші речові права, а також обмеження і обтяження, накладені на майно, є публічною, загальнодоступною та відкритою для усіх зацікавлених осіб.

Отже, враховуючи деякі незначні відмінності, якими вдосконалено процес державної реєстрації прав на нерухомість, загальні чинники, як-от гласність, відкритість, неупередженість, є спільними в інститутах державної реєстрації обох держав.

Процедура державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності дещо відмінна від української моделі, ускладнена та більш ретельна.

Першим кроком, без якого неможливий процес державної реєстрації – отримання сертифікату про найменування вашої майбутньої фірми (Certificado Negativo de Denominación). «Негативним» такий сертифікат називається тому, що фактично вам повідомлять про те, що фірма з такою назвою поки не зареєстрована. Наступним кроком, який передувє процесу державної реєстрації, є відкриття рахунку в банківській установі. Робиться це за наявності вже отриманого сертифікату про найменування фірми. Під час відкриття рахунку відбудеться перша інвестиція – формується статутний фонд майбутнього суб'єкта підприємницької діяльності, що має становити принаймні 3 006 євро – мінімальний статутний фонд. Менший за цю суму розмір статутного фонду не вважається сформованим. Додатково із цієї суми сплачується 1% податку.

Варто звернути увагу, що під час відкриття рахунку вимагається фізична присутність всіх засновників фірми (якщо їх кілька), тому що банк видає сертифікат про наявність рахунку і суми вкладу кожного пайовика в статутний фонд (Certificado del Desembolso Efectuado). Це другий обов'язковий документ, необхідний для наступного кроку.

Подальший крок і передбачає безпосередню процедуру державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності. В Іспанії ці повноваження покладені Міністерством юстиції на нотаріусів.

Так, нотаріус отримує інформацію щодо особистих даних, сфери діяльності юридичної особи і місця, де вона буде розвивати свою діяльність (аналогія юридичній адресі), тому що ця інформація в обов'язковому порядку заноситься в нотаріальний акт про заснування підприємства (Objeto Social i Domiciliación Social), крім того, сюди ж вносяться дані про те, хто стане керівником фірми (Administrador), у разі, якщо співзасновників кілька.

Таким чином, після отримання цих даних нотаріус у триденний строк виготовляє і видає акт про заснування підприємства, а також вживає заходи щодо внесення відповідних відомостей щодо суб'єкта – юридичної особи до Торгового реєстру Іспанії. Ведення торгового реєстру Іспанії здійснюється Міністерства юстиції, зокрема, Дирекцією з реєстрації і нотаріату. Внесення записів до реєстру здійснюють уповноважені юристи після класифікації і детальної перевірки наданих підприємством даних. Реєстрація в торговому реєстрі Іспанії є обов'язковою процедурою у процесі створення підприємства і вважається складовою частиною процедури заснування юридичної особи.

Основним завданням торгового реєстру Іспанії є зниження ризиків при укладанні комерційних угод. Обов'язкова перевірка всіх документів і сертифікатів перед внесенням до реєстру з боку незалежного уповноваженого юриста гарантує високу надійність даних, що містяться в реєстрі.

Ведення реєстру нині здійснюється в електронній формі. Виписки з реєстру можуть бути отримані як в електронному, так і в паперовому вигляді.

У Торговий реєстр Іспанії вноситься інформація про індивідуальних підприємців, юридичних осіб, товариства, кредитні і страхові організації, інвестиційні і пенсійні фонди, філії підприємств, іноземні підприємства і їхні філії, що діють в Іспанії.

Інформація, що перебуває в цьому реєстрі, є відкритою та може бути отримана зацікавленою особою шляхом отримання виписки з Торгового реєстру Іспанії. Є два види виписок із Торгового реєстру Іспанії. Проста виписка (*nota simple*) надається в електронній формі. Проста виписка, хоча і містить всю основну інформацію про підприємство, має інформаційний характер. Сертифікована виписка є завірною копією документів, поданих під час внесення даних до реєстру. Ця виписка має юридичну силу. Надання сертифікованих виписок здійснюється тільки в паперовому вигляді на підставі письмової заяви. Крім того, є змога отримати дані річної фінансової звітності – документ містить баланс компанії, звіт про прибутки і збитки, висновок аудиторів і звіт директорів. На підставі даних можна сформулювати повне уявлення про фінансовий стан компанії. Документ надається іспанською мовою.

Виписка з Торгового реєстру Іспанії містить найменування організації, організаційно-правову форму, юридичну адресу, контактні дані, основний вид діяльності, розмір статутного капіталу, відомості щодо складу правління, дані про філії, дані балансової звітності.

Висновки. Таким чином, було проведено порівняльний аналіз вітчизняної системи державної реєстрації прав із відповідним інститутом держави Королівство Іспанія. Проаналізовано і досліджено ефективність застосування передбачених законодавцем механізмів здійснення процедури державної реєстрації як визнання на державному рівні того чи іншого права за певною особою. Досліджено й описано у порівнянні структуру органів, що безпосередньо уповноважені здійснювати державну реєстрацію прав, в її чіткій ієрархії. Основою для компаративістського методу дослідження і вивчення було взято необхідність зіставлення чинних інститутів державної реєстрації задля визначення схожих і відмінних засобів регуляції усіх процесів, що породжує реєстрація прав, із метою визначення сильних і слабких сторін законодавства, прогалів і розбіжностей у національних нормативно-правових актах. З огляду на визначену мету наукового дослідження було проаналізовано теоретичні та практичні питання щодо правової природи, сутності та особливостей механізму державної

реєстрації прав у державних реєстрах Королівства Іспанія, а також аналіз відповідного законодавства, що регулює порядок державної реєстрації.

Список використаної літератури:

1. Загальне адміністративне право: підручник / [І.С. Гриценко, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька та ін.]; за заг. ред. І.С. Гриценка. К.: Юрінком Інтер, 2015. 568 с.
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV. Голос України. 2004. № 142.
3. Практичний посібник із питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців / Під редакцією С.І. Третьякова. К.: Держкомпідприємництво, ДВНЗ «Українська академія бізнесу та підприємництва», 2010. 361 с.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. Голос України. 2003. № 115.
5. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В.М. Кравчук. К.: Істина, 2005. 289 с.
6. Ільницький М.П. Адміністративно-правове регулювання захисту персональних даних, що містяться в електронних офіційних реєстрах в Україні. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» ЮФ ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2016. № 4.
7. Змитрович Д.І. Адміністративно-правова природа й сутність державної реєстрації юридичних осіб. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» ЮФ ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. № 1.
8. Пономарьова Я.О. Порівняльно-правовий аналіз регулювання адміністративних проваджень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Україні та за кордоном. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» ЮФ ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2011. № 4. С. 577–582.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Матросова Євгенія Олександрівна – аспірант юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Matrosova Yevgeniya Oleksandrivna – Postgraduate student of Law Faculty Dniprovsky National University named after Oles Honchar

matrosova.advocate@gmail.com